

تبیین رابطه کیفیت فضای باز مسکن و میزان اضطراب کودکان

بر مبنای نظریه رشد اریکسون

(مطالعه موردی: مجتمع های مسکونی در تهران)*

مهندس فاطمه مرتضایی منش**، دکتر کمال رهبری منش***، دکتر مصطفی کیانی****

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۰۷/۱۹، تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۰۷/۰۸

چکیده

نظریه رشد اریکسون بیانگر اهمیت محیط زندگی و نقش بازی در دوران رشد کودک می باشد. این در صورتی است که فضاهای مسکونی امروز ما توانایی پاسخگویی به نیازهای طبیعی کودکانمان را ندارند. این پژوهش که با هدف تدارک محیطها و فضاهای مسکونی کارآمدتر و سالم تر و به تبع آن رضایتمندی ساکنان از مجموعه های زیستی انجام شده، به بررسی اثر ویژگی های فضای باز مجموعه های مسکونی به عنوان یکی از عوامل محیطی، بر روی چگونگی رشد کودک می پردازد. با توجه به رویکرد بین رشته ای تحقیق، زمینه روان شناسی محیطی برای تبیین فرضیه و آزمون آن مناسب تشخیص داده شد. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که: آیا مجتمع های مسکونی آپارتمانی می توانند فضای مناسبی برای رشد کودکان فراهم کنند؟ روش تحقیق به کار گرفته شده توصیفی از نوع علی مقایسه ای می باشد. نتایج حاصل از تحلیل واریانس یک راهه و ضریب همبستگی پیرسون نشان می دهد که بین اضطراب کودکان و رضایت از فضای باز مجتمع های مسکونی به لحاظ آماری رابطه معنادار وجود ندارد.

واژه های کلیدی

روان شناسی محیط، مجتمع مسکونی، فضای باز مسکن، بازی کودک، اضطراب کودک

* این مقاله در راستای پایان نامه کارشناسی ارشد معماری نگارنده با عنوان «طراحی مجتمع مسکونی با رویکرد روان شناسی محیط و تأکید بر نظریه رشد اریکسون» به راهنمایی دکتر کمال رهبری منش و مشاوره دکتر مصطفی کیانی است که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات قزوین، ارائه گردیده است.

** دانش آموخته کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، قزوین، ایران. (مسئول مکاتبات)

Email: F.mortezaie@gmail.com

Email: Pr.rahbari@gmail.com

*** استادیار گروه معماری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، قزوین، ایران.

**** دانشیار گروه معماری و شهرسازی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه تهران، تهران، ایران. Email: Mkianie@hotmail.com

مقدمه

رفتاری و فرایندهای رشد جسمی و روانی کودکان حاصل شود تا امکان ایجاد شرایط محیطی مساعد برای پرورش شخصیت سالم فراهم گردد. در ادامه پس از بیان اجمالی ویژگی‌های رشد از دیدگاه صاحب‌نظران، دیدگاه اریکسون^۲ مبنای نظری قرار می‌گیرد از این جهت که براساس نظریه رشد اریکسون محیط زندگی و بازی نقش مهمی در چگونگی رشد کودک دارد.

پیشینه پژوهش

تأثیر محیط زندگی بر سلامت و رشد کودکان و نوجوانان

پژوهش‌ها در حیطه روان‌شناسی سلامت^۳ نشان داده که بین کیفیت محیط‌های مسکونی و آسیب‌های اجتماعی مانند خودکشی، نارسایی‌های روانی، میزان طلاق، اعتیاد و انحراف جوانان رابطه مستقیمی وجود دارد (صفاری‌نیا، ۱۳۹۰؛ به نقل از بارت^۴، ۲۰۰۰). تحقیقات حاکی از آن است که زندگی در آپارتمان برای رشد کودکان و ترقی و کامیابی بزرگسالان مکان مناسبی نمی‌باشد. آپارتمان در برج‌های مرتفع تأثیر منفی خصوصاً بر هسته خانواده دارد. هنگامی که خانواده‌ای با بچه‌های کم سن در برج زندگی می‌کنند، برای والدین مشکل است که به بچه‌ها اجازه دهند که در بیرون بازی کنند. لذا وقتی که بازی محدود به چهاردیواری آپارتمان می‌شود، تنش و تضاد در بین خانواده افزایش پیدا می‌کند (گیفورد^۵، ۱۳۷۸). زندگی آپارتمانی مرتبط با رنجوری و غمزدگی بسیار در کودکان بوده‌است. این موارد شامل عقب ماندگی در مهارت‌های تحرکی، بیماری‌های تنفسی، خشونت و اختلالات عصبی بیش از حد معمول، بی‌خوابی، کاهش مهارت‌های اجتماعی و اختلال در بازی می‌باشد (همان). در بررسی دیگری که توسط اشرودر^۶ انجام شد وی نشان داد که محیط‌های با آب و گیاه در مقایسه با مناظر شهری بدون طبیعت و فضای سبز باعث ایجاد آرامش بیشتر در بینندگان می‌شود (توکلی و ماجدی، ۱۳۹۲).

پیوند و ترکیب عنصرهای طبیعی مانند آب و پوشش گیاهی با ساختمان‌ها و محیط مصنوع اثرهای مثبت روانی را بر استفاده‌کنندگان و به‌ویژه کودکان و نوجوانان دارد (حسینی و همکاران، ۱۳۸۵). محیط‌های طبیعی به دلیل فراهم ساختن امکان کاوش و جستجو و تجربه و بازی در رشد شناختی کودکان بسیار مؤثر شناخته شده‌اند (مظفر و همکاران، ۱۳۸۵). پیمایش‌های میدانی نشان می‌دهد که در فضاهای باز و سبز مسکونی نسبت به فضاهای باز بدون پوشش‌های گیاهی میزان تجمع و رابطه‌های گروهی کودکان به شکل معناداری بیشتر است. همچنین تحقیقات کو^۷ و همکارانش ۲۰۰۴ نشان داده‌است که وجود فضاهای سبز یکی از شیوه‌های افزایش ارتباطات غیررسمی و نشاط اجتماعی

سکونتگاه نخستین بشر، باغی بهشتی بود. خداوند باغی که در ارتباط با سکونتگاهی باشد را نعمتی الهی برمی‌شمرد (وثیق و همکاران، ۱۳۸۸). این معماری که به رابطه معقول بین انسان و طبیعت اشاره می‌نماید، طبیعت و محیط را بستر رشد و تعالی انسان بیان می‌نماید. اما با گذشت سالیانی چند و پدید آمدن مسائل اقتصادی و اجتماعی امروز مسکن از محیط مسکونی مطلوب فاصله گرفته‌اند. محدودیت‌های موجود در شهرهای بزرگ منجر به گسترش ساخت مجموعه‌های مسکونی گردیده‌است و حضور حیاط در مسکن معاصر به شکل فضای باز مجتمع‌های مسکونی تغییر یافته‌است.

ضرورت این تحقیق از این جهت مطرح می‌شود که؛ تأثیرات محیط زندگی بر چگونگی شکل‌گیری رفتار و رشد ذهنی و جسمی انسان‌ها محسوس است و روشن شده که انسان‌ها و محیط اطرافشان در مقیاس‌های خرد و کلان در ارتباط و تأثیرگذاری متقابل اند (بهروزفر و همکاران، ۱۳۸۳). «کودکان به سبب محدودیت‌های جسمی و روانی خود در قیاس با بزرگسالان تأثیر پذیری بیشتر و عمیق‌تری داشته و در عوض تأثیرگذاری کمتری بر محیط دارند و به این ترتیب بیش از بزرگسالان اجباراً تابع شرایط محیطی اند» (بهروزفر و رازجویان، ۱۳۸۰).

رویکرد این تحقیق به کودک، به عنوان فردی است که در دوران یا مقطع بسیار حساسی از زندگی‌اش قرار دارد. دورانی که دارای شرایط ویژه‌ای است و شکل سپری شدن آن، بر تمام شئون زندگی فرد در آینده تأثیرات غیر قابل تغییر و غیر قابل جبرانی خواهد داشت. با توجه به اینکه جامعه فردا را فرزندان امروز ما اداره خواهند کرد، اگر خوب تعلیم بیابند و با نشاط باشند جامعه نیز شاداب و منظم و سالم خواهد بود. «کودک سالم معمولاً شاداب و با نشاط است دائماً در مورد مسائل مختلف کنجکاوی نشان می‌دهد. او علاقه‌مند است همواره راه‌های جدیدی را در حل مشکلات امتحان کند. کودک ناسالم غمگین و ترسو است و از کنجکاوی می‌هراسد. دلیل این امر این است که او مضطرب است» (شاملو، ۱۳۸۸).

در معماری اساسی‌ترین عامل مردم هستند و از این روی معنای هر اثر معماری بدین وابسته‌است که این اثر تا چه اندازه آسایش و آرامش کاربران را تأمین می‌کند و در پاسخ به نیازهای ایشان کارا است (ذبیحی و همکاران، ۱۳۸۹؛ به نقل از جرمایف^۸ و همکاران، ۱۳۷۱). از آنجا که مسیر و شیوه خانه نشینی بیانگر آن است که هر روز تعداد بیشتری از افراد آپارتمان نشین خواهند شد، تحقیقات بیشتری در مورد تأثیر آپارتمان نشینی بر کودکان و زندگی افراد باید انجام شود.

از این‌رو لازم است آگاهی جامع‌تری از نیازهای شناختی، الگوهای

فکوری» مورد بررسی قرار گرفته است تا اصول مؤثر در ارتقاء کیفیت این مجموعه‌ها شناسایی گردد. روش تحقیق به کار گرفته شده توصیفی از نوع علی‌مقایسه‌ای می‌باشد که جهت توصیف معیارها از منابع کتابخانه‌ای و در قسمت تحلیل اصول از مطالعات پیمایشی توسط پرسش‌نامه و مشاهدات میدانی بهره گرفته شده است.

جامعه آماری در این پژوهش عبارت است از: کودکان ۱۱-۸ سال منطقه ۵ استان تهران که در مجتمع مسکونی آپارتمانی سکونت دارند. نمونه‌گیری در این پژوهش نمونه‌گیری طبقه‌ای است. روش گردآوری اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و پیمایش می‌باشد. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسش‌نامه محقق ساخته و آزمون اضطراب کودکان اسپنس^۱ و مشاهده می‌باشد. لازم به ذکر است که پردازش‌های آماری لازم روی نمره‌های حاصل از پرسش‌نامه‌ها، با استفاده از برنامه نرم‌افزاری SPSS انجام گردیده است.

در این تحقیق منظور از مجتمع‌های مسکونی، مجموعه‌هایی است که تحت عناوین مختلف از جمله مسکن انبوه، به گونه‌ای یکجا و هم‌زمان در شهرهای پرجمعیت ایران برنامه‌ریزی، طراحی و اجرا می‌شوند مانند ساختمان‌هایی که به صورت تجمیع شده در یک قطعه تفکیکی ساخته می‌شوند. در این گونه مجموعه‌ها معمولاً مالکیت بخشی از فضاهای عمومی و نیمه‌عمومی، مشاع بوده و استفاده از آنها تابع مقررات خاص و جمعی است.

برای سنجش فرضیه تحقیق لازم است ابتدا مفاهیم اضطراب کودکان، ویژگی‌های رشد کودکان، تأثیر بازی بر چگونگی رشد کودک و خصوصیات فضای باز مطلوب، مورد بررسی قرار گیرد.

مبانی نظری

اضطراب کودکان و پیامدهای آن

فقر زیاد، نداشتن مسکن مناسب، نداشتن جایگاه اختصاصی برای کودکان در منزل و خارج از آن در تمام ابعادش، بی‌بهره بودن از تسهیلات شهری مانند بهداشت و تفریحات سالم، انواع محرومیت‌های اجتماعی و آموزشی، اینها همه عواملی هستند که به طور مستقیم در لطمه رساندن به انسان‌ها دخیل هستند. بهداشت روانی، مقوله‌ای همسنگ با بهداشت جسمی است و اهمال در توجه به آن مقدمه مبتلا شدن به بسیاری از بیماری‌هایی است که دست کم سبب به هز رفتن بخش مهمی از توانمندی‌های انسان می‌شود (هدایت نژاد، ۱۳۷۴).

زمانی فرد از بهداشت روانی برخوردار است که بتواند در شرایط جسمی، روانی و عاطفی سالم، تعاملی مفید و سازنده با محیط خودش داشته باشد (صفاری نیا، ۱۳۹۰؛ به نقل از جسر، بل، کورتیس، هابارد و فرانسیس^{۱۰}).

در فضاهای محله‌ای است و پوشش گیاهی در ادراک و رفتار کودکان و نوجوانان و به‌ویژه شکل‌گیری مناسبات و پیوندهای اجتماعی قوی میان ساکنان مؤثر است (حسینی و همکاران، ۱۳۸۵؛ به نقل از جکسون^۸، ۲۰۰۳). بازی‌های جمعی و پویا با تشویق کودکان به مشارکت‌های گروهی به رشد توانایی‌های اجتماعی کودکان کمک می‌کنند. رشد خلاقیت کودکان نیز بیشتر با فضاهای باز مربوط است و این فضاها حس شهودی کودکان را فعال می‌کنند (مظفر و همکاران، ۱۳۸۵).

از مطالب بالا می‌توان دریافت که تعامل کودک با محیط از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. به گونه‌ای که این تعامل از شکل‌گیری شخصیت تا رشد جسمی و ذهنی کودک را دربرمی‌گیرد. بنابراین، بدیهی است سهل‌انگاری در ایجاد بستر مناسب و عدم درک و شناخت ضروریات روان‌شناختی کودک می‌تواند موجب وارد آمدن صدمات جبران‌ناپذیری در آینده وی گردد.

در مطالعات داخلی نیز به‌روزفر و رازجویان (۱۳۸۰)، پژوهشی با موضوع «مبانی طراحی فضای باز نواحی مسکونی در تناسب با شرایط جسمی و روانی کودکان» انجام داده‌اند که با هدف دستیابی به مبانی طراحی فضای باز صورت گرفته است. در این تحقیقات، فضای باز در مقیاس محله و عرصه نیمه خصوصی و عمومی، مورد مطالعه قرار گرفته است. رستم‌خانی و لقای (۱۳۸۳)، در پژوهشی با عنوان «اصول طراحی فضای سبز در محیط‌های مسکونی»، نحوه به کارگیری گیاهان در فضای باز مسکونی را مورد بررسی قرار داده‌اند.

روش پژوهش

این پژوهش که با هدف تدارک محیط‌ها و فضاهای مسکونی کارآمدتر و سالم‌تر و به تبع آن رضایتمندی ساکنان از مجموعه‌های زیستی انجام شده، به بررسی اثر عوامل محیطی از جمله ویژگی‌های فضای باز مجموعه‌های مسکونی، بر روی چگونگی رشد کودک می‌پردازد. با توجه به رویکرد بین‌رشته‌ای تحقیق، زمینه روان‌شناسی محیطی برای تبیین فرضیه و آزمون آن مناسب تشخیص داده شد. این تحقیق در پی پاسخ به این پرسش است که: «آیا مجتمع‌های مسکونی آپارتمانی می‌توانند فضای مناسبی برای رشد کودکان فراهم کنند؟» و بر اساس این فرضیه تدوین گردیده است که: «بین فضای باز مجتمع‌های مسکونی و اضطراب کودکان رابطه وجود دارد».

در این راستا معیارهای مسکن مطلوب و الگوهای رفتاری و فرایند رشد جسمی و روانی کودکان و شرایط مطلوب رشد آنها، از نظر جامعه متخصصان و صاحب‌نظران مورد بررسی قرار گرفته است و عوامل یادشده در مجتمع‌های مسکونی «آپادانا»، «اکباتان» و شهرک «شهید

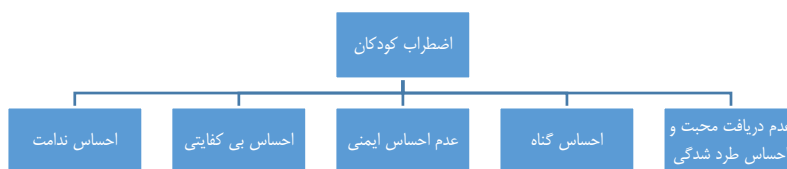
رشد تعامل یا تأثیر متقابل است. همه روان‌شناسان بر این عقیده صحت می‌گذارند که پدیده‌های روانی و تغییرات آنها نتیجه تعامل بین ارگانیسم انسان و محیط است، فقط تفاوت دیدگاه‌ها در این است که در این میان کدام عوامل مورد تأکید هستند» (بهروزفر و رازجویان، ۱۳۸۰؛ به نقل از کدیور^{۱۴}، ۱۳۶۲).

«از جمله آبراهام مزلو^{۱۵} معتقد است شکل‌گیری شخصیت بی تفاوت که درباره محیط خود حساسیت و کنجکاوای زیادی نداشته، با زندگی درگیر نشده و رغبتی برای زیستن ندارد، حاصل ناکامی و شکست در ارضاء کنجکاوای‌های خود انگیخته و مشتاقانه دوران کودکی است. «گوردون آلپورت^{۱۷}»، پس از بیان پیوستگی مراحل تکامل خویشتن تأیید می‌کند که شرایط محیطی مساعد و تجربه‌های دوران کودکی، در پرورش شخصیت سالم از اهمیت خاصی برخوردارند، و توضیح می‌دهد انسانی که دارای شخصیت سالم و پرورش یافته است، در مراحل مختلف

«به نظر رولومی^{۱۱} اضطراب عبارت است از «ترسی که در اثر به خطر افتادن یکی از ارزش‌های اصولی زندگی شخص ایجاد می‌شود». ممکن است اضطراب را نوعی درد داخلی دانست که سبب ایجاد هیجان و به هم ریختن تعادل موجود می‌شود و چون بشر دائماً به منظور برقراری تعادل تلاش می‌کند، بنابراین می‌توان گفت که اضطراب یک محرک بسیار قوی است» (شاملو، ۱۳۸۸).

«اضطراب متعادل یا نرمال آن است که شدت عکس‌العمل متناسب باشد با مقدار خطر، و این خود مفید است زیرا شخص را وادار می‌سازد که با موفقیت، خطرات را از خود دفع کند و بنابراین مقدار معتدل اضطراب، برای رشد و تکامل شخصیت لازم است ولی مقدار زیاد آن نیز باعث اختلال در رفتار می‌شود» (همان).

از پیامدهای اضطراب کودکان می‌توان به این موارد اشاره کرد که؛ اضطراب یکی از علل مهم سرکوب کردن^{۱۲} عواطف است و از یادگیری

شکل ۱. دیاگرام عوامل محیطی اضطراب (مأخذ: شاملو، ۱۳۸۸)

زندگی تلاش می‌کند مستقل از تنش‌های گذشته خود عمل کند» (بهروزفر و رازجویان، ۱۳۸۰؛ به نقل از کریمی^{۱۷}، ۱۳۶۲).

نتیجه می‌شود که: «دوران کودکی، دورانی است که با تولد آغاز شده و طی آن قالب و فرم شناخت، شخصیت و جسم انسان شکل گرفته و محتوای داشته‌ها، قابلیت‌ها و خلاقیت کودکان پایه‌گذاری می‌شود» (بهروزفر و رازجویان، ۱۳۸۰؛ به نقل از قاسم‌زاده^{۱۸}، ۱۳۶۸).

رشد شخصیت از دیدگاه اریکسون، به هشت مرحله تقسیم می‌شود. تعارض در هر مرحله، فرد را با روش‌های مقابله کردن سازگارانه و ناسازگارانه روبرو می‌سازد. رشد تحت تأثیر اصل اپی ژنتیک^{۱۹} قرار دارد، هر مرحله به نیروهای ارثی بستگی دارد ولی محیط تعیین می‌کند که آیا آنها تحقق یابند یا نه.

عوامل محیطی مؤثر در شکل‌گیری شخصیت

نظریه پردازان شخصیت همگی بر اهمیت محیط اجتماعی و تأثیر آن در شکل‌گیری شخصیت تأکید دارند. از جمله می‌توان به محیط‌های

خانوادگی متفاوت و فرهنگ و دوره‌ای که در آن بزرگ شده‌ایم اشاره

جولوگیری می‌کند. کودک سالم معمولاً شاداب و با نشاط است و دائماً در مورد مسائل مختلف کنجکاوای نشان می‌دهد. او علاقه‌مند است همواره راه‌های جدیدی را در حل مشکلات امتحان کند. کودک ناسالم غمگین و ترسو است و از کنجکاوای می‌هراسد. دلیل این امر این است که او مضطرب است. آموختن ناکامل که توأم با تغییر ناپذیری و رشد ناکافی عاطفی است، از اضطراب سرچشمه می‌گیرد (همان).

نتایج حاصل از مطالعات صورت گرفته نشانگر این مهم است که؛ علل اصلی ایجاد اضطراب کودکان و همچنین عوامل محیطی ایجاد اضطراب، جنبه روان‌شناختی داشته و عوامل کالبدی در این موضوع کمتر دخیل هستند (شکل ۱).

رشد و نیازهای آن

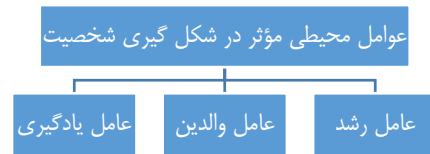
جریان رشد تمامی کودکان، براساس طرح و ترتیبی معین استوار است: «در رشد ذهنی کودک، از یک طرف تداوم و از طرف دیگر ترتیب و توالی وجود دارد.» (بهروزفر و رازجویان، ۱۳۸۰؛ به نقل از کریمی^{۱۳}، ۱۳۶۲).

در مورد تأثیر متقابل فرد با محیط و نقش عوامل محیطی در تحولات جسمی و روانی کودکان قابل ذکر است که: «هسته اصلی همه تئوری‌های

اهمیت بازی در رشد کودک

اغلب روان‌شناسان معتقدند که کاوش و جستجوی در محیط برای درک آن از ارزش‌های حیاتی برای شکل‌گیری شخصیت و شناخت انسان است. «خردسالان» درباره دنیای خود کنجکاوی طبیعی دارند و در تلاش برای دانستن و فهمیدن این جهان، خود انگیخته و مشتاقانه به کندوکاو می‌پردازند» (بهرزفر و رازجویان، ۱۳۸۰؛ به نقل از شولتز^۲، ۱۳۶۲). «بازی کودکان عبارت است تلاش برای لمس و حس دنیا و تحت کنترل درآوردن و آشنا شدن با آن. کودک دارای زندگی به‌خصوصی است که نام آن بازی است. او همیشه در حال رام کردن زندگی کوچک یعنی بازی است. بنابراین، یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های عینی و عملی کودکان، حاصل امکان بروز یافتن این زندگی به‌خصوص، یعنی بازی و کاوش در محیط است» (بهرزفر و رازجویان، ۱۳۸۰؛ به نقل از اریکسون^۳، ۱۹۶۳).

«یونسکو»، در باب اهمیت بازی در رشد کودکان و دلایل نیاز به «فضاهای بازی» این‌گونه می‌گوید: فضاهای بازی نیازهای رشد کودکان را در تمامی زمینه‌ها فراهم می‌سازد: (بهرزفر و رازجویان، ۱۳۸۰؛ به نقل از یونسکو^۳، ۱۹۸۷) (۱) رشد فیزیکی؛ (۲) رشد ادراکی؛ (۳) رشد اجتماعی

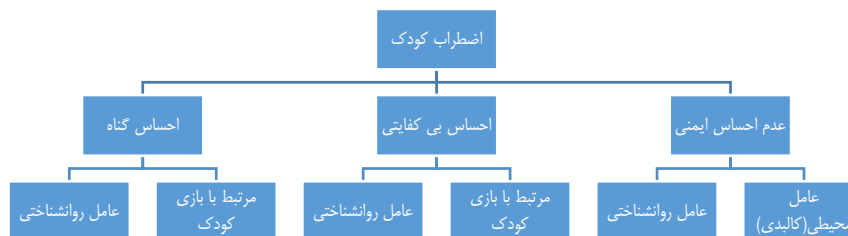
شکل ۲. عوامل محیطی مؤثر در شکل‌گیری شخصیت، (مأخذ: شولتز و شولتز^۲، ۱۳۸۷)

کرد (شولتز^۲ و شولتز، ۱۳۸۷).

مراحل رشد از نظر اریکسون فطری هستند، ولی محیط تعیین می‌کند که این مراحل مبتنی بر عوامل ارثی چگونه تحقق یابند (شکل ۲). جامعه آماری در این پژوهش کودکان ۱۱-۸ سال می‌باشند، از این رو سه مرحله رشد مرتبط ذکر می‌گردد (جدول ۱). نکاتی که در جدول بیان شد نشانگر اهمیت نقش محیط زندگی و بازی در دوران رشد کودک می‌باشد. در صورتی که محیط زندگی مناسب نباشد و والدین توقع داشته باشند که فرزند آنها زیاد خود را کنترل کند، موجب احساس گناه در او می‌شوند و همچنین اگر کودک توانایی همکاری با دیگران را در بازی کسب نکرده باشد، به احساس بی‌کفایتی در او منجر می‌شود که این موارد می‌تواند زمینه‌ساز اضطراب کودک باشد. (شکل ۳)

جدول ۱. شرایط بهینه برای رشد از نگاه اریکسون. (مأخذ: برک^۱، ۱۳۸۸)

شرایط بهینه برای رشد از نگاه اریکسون	
۳-۱ سالگی	کودکان با به کارگیری مهارت‌های ذهنی و حرکتی می‌خواهند خودشان انتخاب کنند و تصمیم بگیرند. خود مختاری زمانی پرورش می‌یابد که والدین امکان انتخاب آزاد را فراهم کرده و به کودک فشار نیاورند.
۳-۶ سالگی	کودکان از طریق بازی وانمود کردن نوع آدمی را که می‌توانند بشوند کاوش می‌کنند. ابتکار عمل، احساس بلند پروازی و مسئولیت زمانی شکل می‌گیرد که والدین از درک جدید هدف و مقصود در فرزند خود حمایت کنند در صورتی که والدین زیاد توقع داشته باشند که فرزند آنها خود را کنترل کند موجب احساس گناه در او می‌شوند.
۶-۱۱ سالگی	کودکان در مدرسه توانایی کار کردن و همکاری کردن با دیگران را پرورش می‌دهند. احساس حقارت در صورتی ایجاد می‌شود که تجربیات ناگوار در خانه در مدرسه یا با همسالان به احساس بی‌کفایتی منجر شود.

شکل ۳. الگوی نظری پژوهش

و ۴) رشد احساسی.

از آنجا که بازی کودکان به عنوان یک فرایند حیاتی در رشد آرمانی و توسعه جسمی، عاطفی و روانی آنان حائز اهمیت است، لازم است که مبحث جداگانه‌ای به آن اختصاص یابد.

تعریف بازی

ویلیام استرن^{۲۵} در کتاب روان‌شناسی در دوره کودکی می‌گوید: بازی غریزه‌ای برای رشد و نمو استعدادهای بوده و یا تمرین مقدماتی برای اعمال آتی می‌باشد. فرهنگ علوم رفتاری بازی کودکان را «فعالیت آزاد میان کودکان برای لذت بردن و سرگرمی» و «فعالیت مستقیم یا غیر مستقیم کودکان که نسبت به رشد و تکامل رفتارشان انجام می‌دهند» تعریف می‌کند.

از ویژگی‌های بازی این است که یک فعالیت هدفدار برای کودک است یعنی انگیزه آن در ذات خود بازی نهفته است و کودک صرفاً برای کسب لذت و رضایت روح و روان به آن می‌پردازد. به عبارتی دیگر هدف کودک از انجام فعالیت به دست آوردن پاداش خارجی نیست و صرفاً برای کسب رضایت خود بازی می‌کند.

دومین ویژگی بازی این است که فعالیت بازی بایستی به‌طور آزادانه توسط کودک انتخاب شود اگر کودکی برای بازی کردن تحت فشار قرارگیرد و یا مجبور به آن باشد، به هیچ وجه نمی‌توان آن را بازی نامید.

سومین ویژگی اساسی بازی خوشایند بودن آن است کودک بایستی از این تجربه لذت ببرد وگرنه نمی‌توان آن را بازی دانست کودک تندرست برای بازی احتیاج به تشویق ندارد، آنها از آن جهت بازی می‌کنند که بازی برای آنها هدف بوده و رضایت خاطر آنها را (ناشی از لذت بخش بودن و سرگرمی) فراهم می‌سازد (مطلق زاده، ۱۳۷۸).

چهارمین ویژگی اساسی بازی غیر صوری بودن آن است. یعنی آن عناصر از وانمودسازی را در برمی‌گیرد که در آن کودک برای همسان

کردن واقعیت با علایق خود، در واقعیت دخل و تصرف می‌کند. این ویژگی به خصوص در مورد بازی‌های نمادی مصداق دارد که در آن کودکان زمان زیادی را برای تجربه کردن نقش‌های جدید صرف کرده و نقش‌های تخیلی را به نمایش می‌گذارند.

بازی فعالیتی است که بازیگر به‌طور فعال با آن درگیر می‌شود. کودک بایستی با جسم یا ذهن خود یا هر دو درگیر بازی شود تا این که نسبت به آنچه انجام می‌دهد بی‌تفاوت نباشد. همچنین بازی تأمین کننده نیازهایی نظیر رشد جسمانی، ادراکی عقلانی، اجتماعی، عاطفی، تربیتی و آموزشی کودکان در دوره رشد و بلوغ است (همان).

تأثیر بازی بر تکامل کودکان

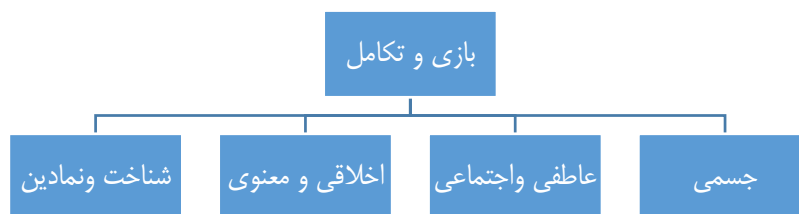
در شکل ۴ تأثیراتی که بازی بر تکامل کودکان دارد قابل مشاهده است.

محل بازی کودک

یکی از بزرگ‌ترین بخش‌های بازی‌های انفرادی و گروهی کودکان باید بتواند در فضاهای باز نواحی مسکونی و در بیرون خانه صورت‌گیرد، زیرا این فضاها اولین مکان برخورد مستقل کودک با جهان خارج از خانه است (بهروزفر و رازجویان، ۱۳۸۰).

کودکان هرکجا که باشند بازی می‌کنند و محیط خارجی محل سکونت را مورد استفاده قرار می‌دهند، صرف نظر از این که آن محیط برای بازی برنامه ریزی شده و یا نشده باشد. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که اغلب کودکان، بدون در نظر گرفتن محل و شکل زندگی، در نزدیکی خانه خود بازی می‌کنند.

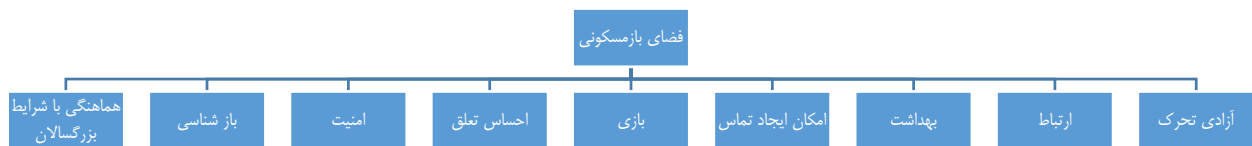
فضاهای نزدیک ورودی خانه‌ها، در نواحی با ساختمان‌های چند خانواره مهم‌ترین مکان‌های بازی کودکان هستند (همان). باید آگاه بود که فضاهای ورودی، پایگاه خانگی تمامی کودکان ساکن در طبقات ساختمانی است. نقطه شروع بازی، حتی برای بچه‌های بزرگتر نیز

شکل ۴. تأثیر بازی بر تکامل کودکان، (مأخذ: شرایدن^{۲۶}، ۱۳۸۰).

بود (بهروزفر و رازجویان، ۱۳۸۰). طبق بررسی نتایج مطالعات انجام شده و تلفیق نتایج، ویژگی‌های مطلوب فضای باز مسکونی به صورت زیر مطرح می‌شود (جدول ۲): در بررسی منابع، روشن می‌شود که در اکثر کشورها، اعم از صنعتی و پیشرفته، ضوابطی برای چگونگی طراحی و معماری، در تطابق با نیازهای کودکان، تدوین و لازم الاجرا شده است. برای نمونه می‌توان به ضوابط ساخت و ساز پایدار در کشور ایرلند^{۲۸} اشاره کرد: به عنوان یک اصل کلی، تمام آپارتمان‌ها با دو یا چند اتاق خواب باید با نیازهای کودکان طراحی شوند. نیازهای تفریحی کودکان باید از ابتدا برنامه‌ریزی شود. تجربه در ایرلند و جاهای دیگر نشان داده است که کودکان در همه‌جا بازی خواهند کرد بنابراین تا آنجا که ممکن است نیازهای امنیت آنها و محافظت در طول کل سایت به خصوص از لحاظ دسترسی امن به فضاهای باز عمومی، باید مورد توجه قرار گیرد. نیاز بازی کودکان در اطراف آپارتمان‌ها باید ایجاد شود: - وجود فضای باز خصوصی در آپارتمان‌های فردی؛

همین مکان‌هاست و معمولاً همین جاست که بازی‌ها نیز تمام می‌شوند (همان). فضای باز نواحی مسکونی که اوقات زیادی از زندگی و مراحل رشد کودکان در آنها می‌گذرد، از یک سو؛ به عنوان بستری برای شکل‌گیری قالب‌های فطری و طرح کلی ابعاد وجودی او و از سوی دیگر؛ عامل مؤثری برای پایه‌ریزی و گسترش داشته‌های ذهنی، محتوای شناخت و مهارت‌های بدنی او در نظر گرفته می‌شود (همان). با توجه به این مهم، فضاهای باز محل سکونت با تکیه بر نتایج مطالعات نظری، ملزم به برخورداری از ۹ شرط بنیادی برای برآورده ساختن شرایط مناسب رشد و پیشرفت جسمی و روانی کودکان ساکن در آنها هستند (شکل ۵). فراهم بودن زمینه و فضای مناسب برای بازی، چه در درون خانه و چه در بیرون از آن اهمیتی فوق‌العاده اساسی دارد. به‌ویژه اگر مثلاً به دلیل تراکم و کوچکی فضای داخل خانه تأمین این گونه نیازها امکان‌ناپذیر یا ناکافی باشد، فضاهای باز بیرون خانه بهترین راه جبران کمبود خواهد

شکل ۵. شرایط مطلوب فضای باز مسکونی، (ماخذ: بهروزفر و رازجویان، ۱۳۸۰).

جدول ۲. ویژگی‌های مطلوب فضای باز^{۲۹}

عوامل مورد بررسی	معیار سنجش
دسترسی و جابه‌جایی در فضاها	فاصله قابل قبول از خانه جهت دسترسی آسان، کودک باید بتواند به سهولت، به سرعت و بدون گم شدن، در فضا حرکت کند، دارا بودن نشانه‌ها و ویژگی‌های کالبدی و ظاهری لازم، دارا بودن پیوستگی کالبدی لازم، وجود امکان نظارت بزرگسالان، کودکان نیاز به مکان‌های دارند که بتوانند کار در حال انجام خود را به حالت ناتمام رها کرده و روز بعد آن را از سر گیرند.
آسایش و ایمنی	کلیه حواس کودکان در وضعیت متعادل باشد؛ عدم وجود آلودگی صوتی و آلاینده‌های هوا، وجود قلمرو کالبدی و روانی مطلوب، بهداشت، عدم وجود حس ازدحام، وسعت و اندازه‌ی متعادل فضا نسبت به جمعیت ساکن، چیدمان مطلوب بلوک‌ها نسبت به هم و عدم وجود حس محصوریت، عدم وجود هرگونه تهدید ایمنی و امنیت که مخل تعادل قوای محیطی و ذهنی کودک باشد، مصونیت از خطرهای آمد و شد و وسایل نقلیه، تناسب و هماهنگی با عوارض زمین.
شایستگی و پاسخگویی فضاها	قابلیت تغییرپذیری عناصر و چیدمان فضا، این امر حس کنترل بر فضا را در کودک تقویت کرده امکان مواجهه و تعامل گروهی آنها با همدیگر و دنیای پیرامونی آنها را فراهم می‌سازد. دخالت کودک در خلق فضا خلاقیت وی را در تمام ابعاد برمی‌انگیزد و خود به ایجاد محیط خلاقانه‌تری منجر می‌شود و امکان حضور بیشتر و بهره‌برداری بهینه کودک را نیز به دنبال دارد.
جذابیت	حد متعادلی از پیچیدگی، تازگی، طراوت، تنوع و هیجان‌انگیز بودن در محیط، وجود مقداری ابهام و قابلیت جستجو و کشف ابعاد ناپیدای محیط، زیبایی و کیفیت مطلوب در محیط و منظر.
مقیاس	هر چه مقیاس فضا با کودک متناسب‌تر باشد، کیفیت فضا و تنوع بازی‌های کودکان در آن فضا بیشتر می‌شود آنها در محیط‌های مسکونی و مقیاس‌های محلی آسایش فیزیکی و آرامش روانی بیشتری دارند.

- وجود فضاهای کوچک بازی (حدود ۱۰۰-۸۵ مترمربع) برای نیازهای خاص کودکان نوپا و کودکان تا سن ۶ سالگی، با تجهیزات مناسب بازی، مکان نشستن برای والدین و امکان دید از آپارتمان‌ها در طرح ۲۵ واحد یا بیشتر؛

- وجود مناطق بازی (۴۰۰-۲۰۰ مترمربع) برای کودکان بزرگتر و نوجوانان، در طرح‌های ۱۵۰ واحد یا بیشتر؛

فضای باز اجتماعی مرکزی برای بازی کودکان مناسب است به خصوص اگر دسترسی از خیابان کنترل شود.

در مرحله طراحی و ساخت وساز مسکن تراکم بالاتر به ویژه طرح آپارتمان، برای جلوگیری از انتقال سروصدای بین واحدها نیاز به توجه دارد. در حالی که این در درجه اول یک موضوع برای مقررات ساختمان است. همچنین نیاز است که فضای مطالعه مورد نیاز کودکان در مرحله طراحی در نظر گرفته شود. اتاق خواب دوم در یک واحد دو خوابه باید به اندازه و شکل مناسب باشد که برای اهداف مطالعه استفاده شود (Department of the Environment, Heritage and Local Government, 2007).

مطالعه موردی

با توجه به موضوع پژوهش (رابطه اضطراب کودکان و فضای باز مسکونی)، جامعه آماری مورد نظر کلیه مجتمع‌های مسکونی ساخته شده خواهد بود اما به دلیل گستردگی جامعه آماری به تعیین نمونه پرداخته شد. پیرو بررسی‌های صورت گرفته شهرک‌های اکباتان، آپادانا و شهیدفکوری، با توجه به اینکه در یک منطقه (منطقه ۵) واقع شده‌اند و دارای بافت فرهنگی متفاوت هستند به عنوان نماینده‌ای از مجتمع‌های مسکونی در تهران جهت آزمون فرضیه انتخاب شدند.

تعداد ۱۸۰ خانوار مورد آزمون قرار گرفتند و اطلاعات در قالب ۷۳۸۰ داده آماری جمع‌آوری و مورد تحلیل قرار گرفت.

تنظیم پرسش‌نامه

با توجه به اهمیت بازی در رشد و پرورش کودکان بر مبنای نظریه اریکسون، در این پژوهش سعی بر آن است تا رابطه کیفیت و میزان بازی کودکان در فضای باز و اضطراب آنان کشف شود. و از آنجا

که این عامل تحت تأثیر ویژگی‌های فضای بازی کودکان می‌باشد، ویژگی‌های فضای بازی آنان سنجش خواهد شد. جامعه آماری در این پژوهش عبارت است از: کودکان ۱۱-۸ سال منطقه ۵ استان تهران که در مجتمع‌های مسکونی آپارتمانی نامبرده شده سکونت دارند.

پرسش‌نامه محقق ساخته در دو قسمت تنظیم گردیده شامل ۱ سؤال باز و ۱۸ سؤال بسته است که هدف اصلی آن ارزیابی متغیرهای پژوهش و کشف میزان درستی آنها از دید جامعه متخصصان (اساتید دانشگاه در رشته معماری و روان‌شناسی) است. بخش اول شامل ۹ پرسش است که؛ مربوط به ارزیابی ویژگی‌های مجتمع مسکونی، نوع و مکان بازی کودک، محل گذراندن بیشترین اوقات فراغت، عوامل ترغیب کننده برای بازی در فضای باز و ترجیح والدین برای مکان بازی کودک می‌باشد. در قسمت دوم نیز ویژگی‌های فضای باز از جمله؛ در دسترس بودن، امکان نظارت بزرگسالان، میزان امنیت، میزان رعایت بهداشت، قابلیت تغییرپذیری عناصر، جذاب و چشم نواز بودن، وسعت فضای باز، محل مناسب برای نشستن و توقف، در قالب ۹ سؤال مورد ارزیابی قرار گرفته است. و هدف از آن، سنجش تأثیر متغیرهای کالبدی مختلف بر میزان استفاده کودک از فضای باز بوده است.

جهت سنجش اضطراب از آزمون اضطراب کودکان اسپنس (نسخه والدین) استفاده شده است. این آزمون از ۴۵ عبارت تشکیل می‌شود و همچنین دارای یک سؤال باز است و برای سنین ۸-۱۵ سال طراحی شده است. ۶ زیر مقیاس را مورد ارزیابی قرار می‌دهد؛ (۱) هراس و ترس از فضای باز، (۲) اضطراب جدایی، (۳) ترس از آسیب فیزیکی، (۴) ترس اجتماعی (فوبی)، (۵) وسواس عملی-فکری، (۶) اضطراب عمومی (انجی، ۱۳۸۷). برای خلاصه شدن پرسش‌ها، تعداد ۲ زیر مقیاس (هراس و ترس از فضای باز، وسواس عملی-فکری) حذف شده است.

مطالعه پرسش‌نامه ای، ابتدا در شکل نمونه (pilot) و با مقیاس کوچک انجام شد. پس از آن، پرسش‌نامه اصلی در مقیاس در نظر گرفته شده در سه مجتمع مسکونی توزیع شد. در بررسی پایایی پرسش‌نامه از روش آلفای کرونباخ^{۲۹} استفاده شده است. مقدار آلفای به دست آمده نشان دهنده قابلیت اعتماد مناسب ابزار تحقیق می‌باشد.

یافته‌های پژوهش

جدول ۴. داده‌های مقیاس فضای باز، قابلیت اطمینان ابزار تحقیق

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.806	8

جدول ۳. داده‌های مقیاس فضای باز

	N	%	
Cases	Valid	24	100.0
	Excluded ^a	0	0.
	Total	24	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure

جدول ۶ داده های مقیاس اضطراب ، قابلیت اطمینان ابزار تحقیق

Reliability Statistics			
Cronbach's Alpha	AI-pha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.852		.878	23

جدول ۵. داده های مقیاس اضطراب

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	23	95.8
	Excluded ^a	1	4.2
	Total	24	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure

فراوانی و درصد گروه نمونه براساس سطح تحصیلات مادر ارائه شده است.

در جدول ۹، توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه براساس شغل پدر ارائه شده است. در جدول ۱۰، توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه براساس شغل مادر ارائه شده است.

در این بخش پس از توصیف داده‌ها براساس ویژگی‌های جمعیت شناختی گروه نمونه، شاخص‌های گرایش مرکزی و پراکندگی داده‌های پژوهش ارائه شده و برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. **توصیف داده‌ها:** در جدول ۷، توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه براساس سطح تحصیلات پدر ارائه شده است. در جدول ۸، توزیع

جدول ۸. توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه

تحصیلات مادر	تعداد	درصد	درصد تراکمی
زیر دیپلم	۱۰	۳/۲	۳/۲
دیپلم	۱۳۸	۴۳/۹	۴۷/۷
فوق دیپلم	۴۰	۱۲/۷	۶۰/۶
لیسانس	۱۰۴	۳۳/۱	۹۴/۲
فوق لیسانس	۱۸	۵/۷	۱۰۰
کل	۳۱۰	۹۸/۷	
حذف شده	۴	۱/۳	
کل	۳۱۴	۱۰۰	

جدول ۷. توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه

تحصیلات پدر	تعداد	درصد	درصد تراکمی
زیر دیپلم	۱۳	۴/۱	۴/۱
دیپلم	۹۴	۲۹/۹	۳۴/۴
فوق دیپلم	۳۹	۱۲/۴	۴۶/۵
لیسانس	۱۱۴	۳۶/۳	۸۲/۸
فوق لیسانس	۴۰	۱۲/۷	۹۵/۵
دکتری	۱۴	۴/۵	۱۰۰
کل	۳۱۴	۱۰۰	

جدول ۱۰. توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه

شغل مادر	تعداد	درصد	درصد تراکمی
کارمند	۸۸	۲۸	۲۸/۵
خانه دار	۲۲۱	۷۰/۴	۱۰۰
کل	۳۰۹	۹۸/۴	
حذف شده	۵	۱/۶	
کل	۳۱۴	۱۰۰	

جدول ۹. توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه

شغل پدر	تعداد	درصد	درصد تراکمی
کارمند	۲۲۰	۷۰/۱	۷۱
بازنشسته	۶	۱/۹	۷۲/۹
آزاد	۸۴	۲۶/۸	۱۰۰
کل	۳۱۰	۹۸/۷	
حذف شده	۴	۱/۳	
کل	۳۱۴	۱۰۰	

جدول ۱۱. توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه

تعداد فرزندان	تعداد	درصد	درصد تراکمی
۱	۸۸	۲۸	۲۸
۲	۱۸۱	۵۷/۶	۸۵/۷
۳	۴۳	۱۳/۷	۹۹/۴
۴	۲	۶	۱۰۰
کل	۳۱۴	۱۰۰	

جدول ۱۲. توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه

تمایل به پارک بردن	تعداد	درصد	درصد تراکمی
کم	۱۲۸	۴۰/۸	۴۱
متوسط	۱۷۰	۵۴/۱	۹۵/۵
زیاد	۱۴	۴/۵	۱۰۰
کل	۳	۹۹/۴	
حذف شده	۲	۰/۶	
کل	۳۱۴	۱۰۰	

جدول ۱۳. شاخص‌های گرایش مرکزی و پراکنندگی

متغیر وابسته	شهرک مسکونی	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
اضطراب	آپادانا	۸۴	۱۳/۱۷	۶/۴۶	۱	۳۲
	اکباتان	۱۰۶	۱۷/۸۷	۹/۴۰	۳	۴۲
	فکوری	۱۲۴	۱۷/۱۰	۸/۷۱	۲	۳۵
	کل	۳۱۴	۱۶/۳۱	۸/۶۱	۱	۴۲
رضایت از فضای باز	آپادانا	۸۲	۱۵/۲۰	۶/۰۱	۲	۲۴
	اکباتان	۱۰۴	۱۳/۹۰	۴/۸۴	۳	۲۳
	فکوری	۱۲۴	۱۴/۲۴	۳/۷۷	۶	۲۳
	کل	۳۱۰	۱۴/۳۸	۴/۸۲	۲	۲۴

در جدول ۱۱، توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه براساس تعداد فرزندان ارائه شده است. در جدول ۱۲، توزیع فراوانی و درصد گروه نمونه براساس تمایل والدین برای بردن کودکان به پارک ارائه شده است. شاخص‌های گرایش مرکزی و پراکنندگی نمره اضطراب و رضایت از فضای باز به تفکیک شهرک‌های مسکونی در جدول ۱۳ ارائه شده است.

استنباط آماری داده‌ها

در این بخش برای آزمون فرضیه‌های پژوهش و پاسخ به پرسش‌های پژوهش از روش تحلیل واریانس یک‌راهه و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

فرضیه پژوهش: بین میزان اضطراب کودکان و رضایت از فضای باز مجتمع مسکونی رابطه وجود دارد.

برای آزمون این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که

نتایج آن در جدول ۱۴ ارائه شده است.

نتیجه آماری

۱) بین اضطراب و رضایت از فضای باز مجتمع مسکونی به ترتیب با توجه به $r = -0/001$ و $P > 0/05$ و $r = 0/007$ و $P > 0/05$ به لحاظ آماری رابطه معنادار وجود ندارد. با توجه به اینکه فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار نگرفته است، در جهت مشخص شدن عوامل مؤثر در اضطراب کودکان، فرضیات فرعی مورد آزمون قرار می‌گیرد.

فرضیه فرعی پژوهش: نوع شهرک مسکونی بر اضطراب و رضایت از فضای باز مسکونی اثر دارد (مقایسه اضطراب کودکان و رضایت از فضای باز مسکونی در بین شهرک‌ها).

برای آزمون این فرضیه از تحلیل واریانس یک راهه استفاده شد که نتایج آن در جدول ۱۵ و ۱۶ ارائه شده است.

نتایج جدول ۱۵ نشان می‌دهد که واریانس نمره‌های مربوط به رضایت

جدول ۱۴. نتایج اجرای ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای اضطراب کودکان و رضایت از فضای باز مجتمع مسکونی

متغیر	اضطراب	رضایت مسکن	رضایت از فضای باز
اضطراب	۱	۰/۰۰۷	-۰/۰۰۱
رضایت از مسکن		۱	۰/۵۰۰**
رضایت از فضای باز			۱

**P<0.01

جدول ۱۵. نتایج اجرای آزمون لوین مربوط به برابری واریانس‌ها

متغیر وابسته	آمار لوین	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا
اضطراب	۳/۶۵*	۲	۳۱۱
رضایت از فضای باز	۱/۳۷	۲	۳۰۷

*P<0.05

جدول ۱۶. خلاصه نتایج اجرای آزمون تحلیل واریانس یک راهه مربوط به فرضیه پژوهش

متغیر وابسته	منابع تغییر	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	درجه آزادی	F
اضطراب	بین گروهی	۱۱۶۳/۹۹	۵۸۱/۹۹	۲	۸/۱۹**
	درون گروهی	۲۲۰۸۲/۶۵	۷۱/۰۰۵	۳۱۱	
	کل	۲۳۲۴۶/۶۶		۳۱۳	
رضایت از فضای باز	بین گروهی	۸۰/۴۲۵	۴۰/۲۱۳	۲	۱/۷۳۸
	درون گروهی	۷۱۰۴/۶۵۸	۲۳/۱۴۲	۳۰۷	
	کل	۷۱۸۵/۰۸۴		۳۰۹	

**P<0.01

با توجه به معنادار شدن اثر نوع شهرک مسکونی بر میزان اضطراب، نتایج آزمون تعقیبی توکی برای مشخص شدن جایگاه تفاوت های دو به دو بین گروه ها در جدول ۱۷ گزارش شده است.

با توجه به نتایج جدول ۱۷، میزان اضطراب کودکان بین دو شهرک آپادانا-اکباتان و آپادانا-فکوری به لحاظ آماری تفاوت دارد اما بین دو شهرک اکباتان و فکوری به لحاظ آماری تفاوت وجود ندارد. با توجه به آمارهای جدول ۱۳ می‌توان این گونه نتیجه گرفت که میانگین اضطراب کودکان در شهرک آپادانا پایین‌تر از دو شهرک اکباتان و فکوری است.

از فضای باز مجتمع مسکونی بین گروه‌ها (نوع شهرک ها) برابر است. اما واریانس نمره‌های اضطراب بین گروه‌ها برابر نیست که نقض این مفروضه جدی تلقی نمی‌شود.

نتیجه آماری

- نوع شهرک مسکونی بر میزان اضطراب کودکان اثر دارد، $P < 0.01$ و $F(2,311) = 8.19$.

- نوع شهرک مسکونی بر رضایت از فضای باز مجتمع مسکونی اثر ندارد، $P > 0.05$ و $F(2,307) = 1.73$.

جدول ۱۷. نتایج آزمون تعقیبی

متغیر وابسته	گروه ها	تفاوت میانگین	خطای برآورد
اضطراب	آپادانا	-۴/۷۰۱°	۱/۲۳۱
	اکباتان	-۳/۹۳۰°	۱/۱۹۱
	فکوری	۰/۷۷۱	۱/۱۱۵

*P<0.05

جدول ۱۸. نتایج آزمون کای اسکویر مربوط به رابطه نوع شهرک مسکونی و میزان رفتن به پارک از سوی والدین

P	X ²	نوع شهرک						شاخص‌های آماری	
		فکوری		اکباتان		آپادانا			
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
.۰/۰۱**	۱۳/۳۰	۴۰/۳	۵۰	۴۳/۴	۴۶	۳۹	۳۲	کم	میزان رفتن به پارک
		۵۹/۷	۷۴	۴۷/۲	۵۰	۵۶/۱	۴۶	متوسط	
		۰	۰	۹/۴	۱۰	۴/۶	۴	زیاد	

**P<0.01

جدول ۱۹. نتایج آزمون کای اسکویر مربوط به رابطه بین ترجیح بازی کودکان توسط والدین و نوع شهرک مسکونی

P	X ²	نوع شهرک						شاخص‌های آماری	
		فکوری		اکباتان		آپادانا			
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
.۰/۹۰	۱/۰۶۰	۵۴	۶۷	۶۰/۶	۶۳	۵۸/۵	۴۸	خانه	ترجیح بازی
		۲۹/۸	۳۷	۲۶	۲۷	۲۶/۸	۲۲	حیاط	
		۱۶/۱	۲۰	۱۲/۵	۱۴	۱۴/۶	۱۲	سایر	

**P<0.01

نتیجه‌گیری

مقاله حاضر در جهت بررسی کیفیت فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی و در راستای ایجاد مطلوبیت محیط‌های مسکونی صورت گرفته است. یکی از راهکارهای ایجاد مطلوبیت در محیط، خلق فضاهایی است که متناسب با نیاز کاربرانش در تمامی سنین بوده و کاهنده عوامل تنش‌زای محیطی باشد؛ به گونه‌ای که ضمن تأکید بر ارتباط انسان با

فرضیه فرعی پژوهش: بین نوع شهرک مسکونی و میزان رفتن به پارک از سوی والدین رابطه وجود دارد. به منظور آزمون فرضیه فوق از آزمون کای اسکویر استفاده شد. با توجه به $P > ۰/۰۵$ و $X^2 = ۱/۰۶۰$ فرض صفر مبنی بر عدم رابطه بین نوع شهرک مسکونی و ترجیح محل بازی کودکان از سوی والدین تأیید می‌شود.

9. Spence children,s Anxiety scale «مقیاس اضطراب کودکان» اسپنس (نسخه والدین)، ترجمه و تدوین جعفر انیسی (۱۳۸۷)، موسسه آزمون . یار پویا، تهران
10. Gesler, W., Bell, M., Curtis, S., Hubbard, P., & Francis, S. (2004). Therapy by design: evaluating the UK hospital building program, *Health & Place*, 10, 117-128.
11. social Learning and personality. 1983. R. Holt
12. Repression
۱۳. «کودک چگونه فکر می‌کند»، ترجمه مصطفی کریمی، ۱۳۶۲.
۱۴. کدیور، پروین. (۱۳۶۲). «بررسی دیدگاه برونر و مروری بر سایر دیدگاه‌ها در رشد». تهران: دفتر همکاری‌های حوزه و دانشگاه.
15. Abraham Maslow
16. Gordon Allport
۱۷. «زمان و رشد ذهنی کودکان»، ترجمه مصطفی کریمی، ۱۳۶۲. این کتاب ترجمه‌ای است از کتاب‌های مختلف ژان پیاژه که درباره کودکان نوشته
۱۸. قاسم‌زاده، مسعود. (۱۳۶۸). «محیط مناسب برای رشد کودکان». تهران: دانشگاه شهیدبهشتی.
19. Epigenetic principle
20. Duane P. Shultz & Sydney Ellen Schultz
21. Laura Brek
۲۲. شولتز، دوان. (۱۳۶۲). «الگوهای شخصیتی سالم، روان‌شناسی کمال». (گیتی خوشدل، مترجم). تهران: انتشارات نشر نو.
23. Erikson, E. (1963). *Childhood and Society*, United States of America: w.w Norton and Co., N.Y.
24. Unesco, Design ideas for play spaces for three to six year olds, 1987.
25. William Stern
26. Mary Shraydon
۲۷. جدول برگرفته از مقاله مظفر و دیگران، ۱۳۸۵ و مطالعات (بهرروزفر و رازجویان، ۱۳۸۰) می‌باشد.
28. Ireland
29. Cronbach's alpha

فهرست مراجع

۱. لورا. (۱۳۸۸). *روان‌شناسی رشد (از لقاح تا کودکی)*. (یحی سیدمحمدی، مترجم). (ویراست چهارم ۲۰۰۷، جلد اول). تهران: ارسباران.
۲. بهروزفر، فریبرز؛ اکبری، شهریار؛ و رازجویان، محمود. (۱۳۸۳). *رابطه همسازی تراکم در مسکن و وضعیت تحصیلی کودکان دبستانی*. تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.
۳. بهروزفر، فریبرز؛ و رازجویان، محمود. (۱۳۸۰). *مبانی طراحی فضاهای باز نواحی مسکونی در تناسب با شرایط جسمی و روانی کودکان*. تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.

طبیعت به کاهش ناهنجاری‌های فردی و اجتماعی بیانجامد. نتایج حاصل از تحلیل واریانس یک‌راهه و ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین اضطراب و رضایت از فضای باز مجتمع مسکونی به لحاظ آماری رابطه معنادار وجود ندارد. نتایج حاصل از تحلیل واریانس یک‌راهه بیانگر این است که نوع شهرک مسکونی بر میزان اضطراب کودکان اثر دارد و رضایت از فضای باز در این سه مجتمع مسکونی یکسان است. نتایج آزمون تعقیبی توکی برای مشخص شدن جایگاه تفاوت‌های دو به دو بین گروه‌ها نشانگر این است که میزان اضطراب کودکان بین دو شهرک آپادانا-اکباتان و آپادانا-فکوری به لحاظ آماری تفاوت دارد اما بین دو شهرک اکباتان و فکوری به لحاظ آماری تفاوت وجود ندارد. با توجه به آمارها می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که میانگین اضطراب کودکان در شهرک آپادانا پایین‌تر از دو شهرک اکباتان و فکوری است. نتایج حاصل از آزمون کای اسکویر نشان می‌دهد که بین نوع شهرک مسکونی و میزان رفتن به پارک از سوی والدین رابطه وجود دارد و عدم وجود رابطه بین نوع شهرک مسکونی و ترجیح محل بازی کودکان از سوی والدین تأیید می‌شود. در نهایت رابطه کیفیت و میزان بازی کودکان در فضای باز و اضطراب آنان رد می‌شود. نتایج حاکی از آن است که اضطراب کودکان بیشتر جنبه روان‌شناختی داشته و سطح اجتماعی خانواده در این مورد بیشتر تأثیرگذار است و عوامل کالبدی کمتر در این زمینه دخیل هستند.

پی‌نوشت‌ها

1. Erik Erikson
۲. اریک اریکسون مراحل رشد را بر پایه نظریه فروید گسترش داده، و روش‌های ارزیابی او بازی درمانی، بررسی‌های انسان‌شناختی و تحلیل روانی - تاریخی بودند.
3. Healt Psychology
4. Barrett, F.R.
5. Robert Gifford
6. Schroeder
7. Sullivan W.C, Kuo F.E Depooter, S.F. (2004). *The Fruit Of Urban Nature, Vital Neighnorhood Spaces. Environment and Behavior*. 36(5):678-700.
8. Jackson, L E. (2003). *The relationship of urban design to human health and condition. Landscape And Urban Planning*, 2003: 64191-200, Retrieved from: <http://www.elsevier.com/locate/landurbplan.

۴. توکلی، نیکی؛ ماجدی، حمید. (۱۳۹۲). عملکرد محیط‌های سبز و طبیعی در ارتقاء سلامت روحی-روانی انسان. *فصلنامه علمی پژوهشی هویت شهر*، ۱۳(۳)، ۲۳-۳۲.
۵. حسینی، سیدباقر؛ عظمتی، حمیدرضا؛ و باقری، محمد. (۱۳۸۵). تأثیر ادراکی-رفتاری فضاهای باز محله در سلامت دانش‌آموزان. *فصلنامه فناوری و آموزش*، ۱(۱)، ۱۹-۳۰.
۶. رستمخانی، پروانه؛ و لقایی، حسنعلی. (۱۳۸۳). *اصول طراحی فضای سبز در محیط‌های مسکونی*. تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.
۷. ذبیحی، حسین؛ حبیب، فرح؛ و رهبری‌منش، کمال. (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین، میزان رضایت از مجتمع‌های مسکونی و تأثیر مجتمع‌های مسکونی بر روابط انسان. *فصلنامه علمی پژوهشی هویت شهر*، ۵(۸)، ۱۰۳-۱۱۸.
۸. شاملو، سعید. (۱۳۸۸). *بهداشت روانی*. تهران: انتشارات رشد.
۹. شرایدن، مری. (۱۳۸۰). *کودک و بازی، تولد تا ۶ سالگی*. تدوین ملدون اسمیت و جک هاردینگ. (سیمین عرب، مترجم). تنکابن: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن.
۱۰. شولتز، دوان؛ و شولتز، سیدنی ال. (۱۳۸۷). *نظریه‌های شخصیت*. (یحی سیدمحمدی، مترجم)، ویراست هشتم، تهران: نشر ویرایش.
۱۱. صفاری‌نیا، مجید. (۱۳۹۰). تأثیر محیط‌های مسکونی مختلف (خانه‌های ویلایی یا انواع آپارتمان) بر سلامت روان، شادکامی و بهزیستی شخصی دختران نوجوان. *پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی*، ۱(۱)، ۶۰-۷۳.
۱۲. گیفورد، رابرت. (۱۳۷۸). روان‌شناسی محیط‌های مسکونی. (وحید قبادیان، مترجم). *معماری و فرهنگ*، ۱(۳ و ۲)، ۷۱-۹۹.
۱۳. مطلقزاده، رویا. (۱۳۷۸). *وسایل بازی کودکان*. (غزاله روحانی، تدوین). تهران: سازمان زیباسازی شهر تهران، تهران.
۱۴. مظفر، فرهنگ؛ عظمتی، حمیدرضا؛ و باقری، محمد. (۱۳۸۵). طراحی بوستان‌های شهری و رشد خلاقیت کودکان. *مجله فناوری و آموزش*، ۱(۲)، ۷۵-۸۵.
۱۵. وثیق، بهزاد؛ پشوتنی زاده، آزاده؛ و بمانیان، محمدرضا. (۱۳۸۸). مکان و مسکن در منظر اسلام. *فصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان رشته‌ای قرآن کریم*، ۱(۳)، ۹۳-۱۰۱.
۱۶. هدایت نژاد، محمود. (۱۳۷۴). *بهداشت روانی، فرهنگ آپارتمان نشینی*. دومین سمینار سیاست‌های توسعه مسکن در ایران. (جلد دوم). مهر ۱۰-۱۲، (ص ۶۲۱-۶۳۳). تهران: وزارت مسکن و شهرسازی.
17. Department of the Environment, Heritage and Local Government. (2007). *Sustainable Urban Housing Design Standards for New Apartments, Guidelines for Planning Authorities*, p13-14. Retrieved May 31, 2013, from <https://www.google.com/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=sustainable>

The results on one-way ANOVA and Pearson Correlation Coefficient show that there is not any statistically significant relationship between anxiety and the satisfaction of outdoor residential complexes.

Finally, the relationship between the quality and amount of children's playing in outdoor space and their anxiety will be rejected. So, the results show that children's anxiety has more psychological aspect and the social level of family is more effective on it and formal factors do not interfere in this context so much.

... Keywords: Environmental Psychology, Residential Complex, Residential Outdoor, Children's Fun and Games Opportunities, Child's Anxiety.

A Study of the Relationship between the Quality of Residential Outdoor and Children's Anxiety Level on the Basis of Erikson's Theory of Psychosocial Development

(Case Study :a Number of Residential Buildings in Tehran)

Fatemeh Mortezaïemanesh*, M.A., Department of Architecture, Science & Research Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

Kamal Rahbarïmanesh, Ph.D., Assistant professor, Department of Architecture, Science & Research Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

Mostafa Kiani, Ph.D., Associate professor, Department of Architecture, university of Architecture and Urbanism, Tehran, Iran

... Abstract

Today, the meaning of housing or dwelling generally applied for a place that can response the most diminished human entity facts and his needs. In fact, house means a place that we reside in it to achieve calmness and this is the meaning of home as well. The residential space should be capable to provide necessary conditions for personal growth of each individuals both for children and adults. Erickson's growth theory shows the important role of playing and living environment during the child's growth. Whereas, our today residential places are not capable to accept and response our children's natural needs and requirements. This study which is conducted with the purpose of more qualified and healthy environments and residential places and also the satisfaction of residents from living environments, examines the outdoors characteristics of residential complexes as one of the environmental factors on the growth of children. According to inter-field approach of this study, the environmental psychology is distinguished to be suitable for explaining and testing the hypothesis. This study is going to answer this question: can the residential complexes provide a suitable environment for child's growth? Also, based on this question, the following hypothesis conducted: there is a relationship between outdoor residential complex and child's anxiety. In this direction, the criterions for a suitable house and detecting the children's characteristics as the main important group of residents were examined from the viewpoint of experts and authorities and the mentioned factors examined in "Apadana", "Ekbatan" and "Shahid Fakouri" complexes in order to recognize the effective principles in promoting the quality of these complexes. The research methodology used in this study is a comparative descriptive method that in order to describing the criterions, library resources were used and for data analysis the measuring studies were used through questionnaires and field observations.

The statistical population in this study is included children with the age range of 8-11 years that they live in apartment residential complexes in 5th area in Tehran. The sampling method of this study is the categorical sampling. The method of data collection in the present study is library studies and field studies. The instruments used for data collection are researcher-made questionnaire, Spence anxiety test for children and observations. It should be noted that, the scores obtained from questionnaires statistically analyzed through using SPSS software.

The results of one-way ANOVA show that the type of residential complexes has some effects on the amount of children's anxiety and the satisfaction from outdoor space is the same in all three under-studied complexes.